

پژوهشهای حقوقی

فصلنامه علمی - ترویجی

شماره ۳۷

هزار و سیصد و نود و هشت - بهار

۷	• نقدی پست‌مدیرنیستی بر پوزیتیویسم حقوقی در حقوق بین‌الملل دکتر علیرضا باقری ابیانه - دکتر مجتبی انصاریان
۲۷	• تفسیر قطعنامه‌های شورای امنیت: از معمای تعمیم قواعد عام تفسیر تا تخصیص تفسیر یاسر سالاریان - مهدی خلیلی طریقه
۵۵	• استثنائات منع کار اجباری در قوانین موضوعه ایران و مقاله‌نامه شماره ۲۹ سازمان بین‌المللی کار دکتر محمد مظهری - فرزاد جنگجوی (خراطا) - اکبر لطفی عزیز
۷۹	• تعهدات خاص خدمات مخابرات در سازمان جهانی تجارت زهرا مشرف جوادی
۱۰۷	• بررسی الزام مستدل بودن آرای داوری در رسیدگی به اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری بین‌المللی سپهر حسن‌خان‌پور - امیرحسین حقیقی
۱۲۷	• رویکرد کیفی قانون مالیات‌های مستقیم با تأکید بر قانون اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم ۱۳۹۴/۰۴/۳۱
۱۶۷	• سیاست‌های نوین تقنینی مبارزه با قاچاق کالا در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ دکتر ابوالحسن شاکری - عاطفه شیخ اسلامی
۱۸۹	• تأثیر شخصیت در قراردادهای مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و انگلیس با تأکید بر رویه قضایی فاطمه نوروزی - دکتر مهدی عاشوری - دکتر دلاور بردران
۲۱۵	• جایگاه وکیل در مرحله تحقیقات مقدماتی در پرتو تحولات قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ دکتر سید ابراهیم قدسی - میثم غلامی - امین ملکی
۲۳۹	• اصل حاکمیت اراده و بروز آن در قواعد حل تعارض در نظام حقوقی ایران و چین وحید یگانه - روح‌الامین حجتی کرمانی
۲۶۱	• قراردادهای هوشمند: توافقات حقوقی در پرتو بلاک‌چین نگارنده: رچی او شیلدرز، ترجمه: مهدی ناصر - دکتر حسین صادقی

آسیب‌شناسی سیاست‌های نوین تقنینی مبارزه با قاچاق کالا در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳

مصطفی حسن رئیسی* - ریحانه خلیلی**

چکیده:

با تصویب قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز در سال ۱۳۹۲ در ظاهر بسیاری از کاستی‌های قوانین قبلی در این حوزه جبران شد اما در مقام عمل و هنگام اجرای مقررات این قانون و آیین‌نامه‌های آن، مشکلات مختلفی پیش روی دستگاه‌های دست‌اندرکار نمایان شد. عدم تقسیم وظایف دستگاه‌ها با توجه به امکانات و توانایی‌های موجود، وجود خلأها و راه‌های گریز مختلف در قانون، اجازه فروش بخش زیادی از کالاهای مکشوفه قاچاق در بازار داخلی، وجود معافیت‌های قانونی با عناوین مختلف و عدم پیش‌بینی آیین رسیدگی ویژه جرایم مرتبط با قاچاق کالا که ماهیت مخصوص به خود را دارند از جمله نقاط ضعف و آسیب‌های سیاست‌های نوین تقنینی قانونگذار در این قانون هستند و همان‌طور که در مواضع مختلف مورد نقد و بررسی قرار گرفته است پس از تصویب این قانون و آیین‌نامه‌های آن، اثرات مورد انتظار که تأثیر محسوس بر بازارهای داخلی گذاشته و حجم قاچاق را به صورت قابل توجهی کم کند ملموس و مشهود نبوده است، لذا در صورت عدم اصلاح قانون، این کاستی‌ها می‌توانند آسیب‌های جبران‌ناپذیری را بر اقتصاد و تولید کشور و بازارهای داخلی وارد کنند.

کلیدواژه‌ها:

قاچاق کالا، آسیب‌شناسی، سیاست‌های تقنینی، قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز، خلأهای قانونی.

مجله پژوهش‌های حقوقی (فصلنامه علمی - ترویجی)، شماره ۳۷، بهار ۱۳۹۸
صفحه ۱۶۷-۱۸۷، تاریخ وصول: ۱۳۹۷/۰۷/۳۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۰۹

* کارشناس ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی تهران، نویسنده مسئول
Email: mhraeisi04@gmail.com

** کارشناس ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی تهران
Email: raha.khalili99@yahoo.com

مقدمه

امروزه در کشور ما بسیاری از سیاست‌های کلان تقنینی، به مزیت‌سازی برای قاچاق کالا می‌انجامد و اقدامات نه‌چندان مؤثر مقابله با قاچاق، خطرپذیری آن را بسیار کاهش داده است؛ بنابراین اصلاح سیاست‌های کلان قانونی و قضایی برای مزیت‌زدایی از قاچاق و نیز اصلاح و بهینه‌سازی نظام‌ها و روش‌ها برای افزایش خطرپذیری قاچاق کالا، از الزامات اساسی نگرش بلندمدت و جدید به پدیده قاچاق کالا است.

در همین راستا با توجه به حجم زیاد قاچاق کالا در کشور و آسیب‌های فراوان و دامنه‌داری که این پدیده از خود برجا گذاشته است و با توجه به تأکید و توجه مسئولان عالی‌رتبه کشور بر حل این معضل اقتصادی و با عنایت به اینکه برنامه‌ها و سیاست‌های جدیدی در حوزه مبارزه با قاچاق کالا در عرصه‌های مختلف اقتصادی، گمرکی، تقنینی و اجرایی از جانب مسئولان امر با همکاری ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز اتخاذ شده است، به نظر می‌رسد که لزوم وجود مباحث آسیب‌شناسانه در این زمینه بر کسی پوشیده نیست. البته باید توجه داشت زمانی که بحث از آسیب‌شناسی سیاست‌ها و برنامه‌های مبارزه با قاچاق می‌شود، منظور بررسی و عیب‌یابی این سیاست‌ها و برنامه‌ها روی کاغذ و درون کتابخانه نیست بلکه آسیب‌شناسی به معنای واقعی زمانی محقق می‌شود که بازخورد و برآیند سیاست‌ها و برنامه‌های تدوین‌شده را در مقام اجرا به بوته نقد بکشیم زیرا تدوین و طراحی سیاست‌های مترقی و مدرن در تمام زمینه‌ها کار چندان دشواری به نظر نمی‌رسد بلکه این تحقق و عملی ساختن اهداف و سیاست‌هاست که مستلزم تلاش مستمر و کار خستگی‌ناپذیر است.

با توجه به مطالب پیش‌گفته به نظر می‌رسد به چالش کشیدن سیاست‌ها و برنامه‌های مبارزه با قاچاق کالا بدون نگاه عمل‌گرایانه و بدون توجه به قابلیت تحقق و پیاده‌سازی این سیاست‌ها امری گزاف و خالی از فایده موردانتظار چنین پژوهش‌هایی است. لذا در این نوشتار به مسائل و مشکلات سیاست‌های تقنینی کشور در حوزه مبارزه با قاچاق کالا پرداخته شده است و سعی بر آن بوده است که با رویکردی عمل‌گرایانه و کاربردی به آسیب‌هایی که در این حوزه موجود است پرداخته شود تا گامی باشد جهت رفع و اصلاح نواقص و کاستی‌های موجود در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز.

۱- تاریخچه و مفاهیم

۱-۱- پیشینه تقنینی مبارزه با قاچاق کالا

اولین مقرراتی که در زمینه قاچاق کالا و ارز در کشور ما تصویب گردید، قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ است. در زمان تصویب قانون مذکور، به علت اینکه قدرت خرید مردم پایین بوده و سطح تقاضا و مصرف کالا زیاد نبود و به علت نبود جاده‌ها و مشکلات حمل‌ونقل و عدم تجمل‌گرایی، قانون مزبور موارد عملی زیادی نداشت و به گستردگی و حجم کالاهای قاچاق امروز نمی‌رسید و آنچه از قانون مزبور استنباط می‌شود، وصول حقوق و عوارض گمرکی از تجارت غیررسمی و جلوگیری از فرار در پرداختن عواید دولت و شناسایی مالیات‌های وصول‌نشده بود.

دومین مقررات در مورد قاچاق کالا فصل چهارم قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۳۷ و اصلاحیه بعدی آن در سال ۱۳۵۰ و آیین‌نامه اجرایی آن هست که قاچاق کالا را در حوزه گمرک بیان می‌نماید؛ لذا حوزه عمل آن محدود است.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، وقوع جنگ تحمیلی و مسدود شدن ذخیره‌های ارزی ایران به وسیله آمریکا، مسئله محدودیت ارزی و کنترل ارز و تأمین کسری بودجه و جیره‌بندی کالای اساسی در بین مردم سبب شد که سیاست تجاری، اقتصادی و ارزی ایران تغییر کند در واقع کمبود کالای تولید داخلی، نیاز شدید مردم و ایجاد بازار سیاه، موجب شد قاچاق کالا بار دیگر ابعاد وسیع‌تری پیدا کرده در نتیجه قاچاق کالای صادراتی با هدف کسب درآمد ارزی و فرار سرمایه، توسعه یابد. در این راستا ماده‌واحد راجع به الحاق بند ۱۱ به ماده ۲۹ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۱۲ تصویب شد و سپس با توجه به اینکه فرش، بهترین منبع درآمد ارزی صادرات غیرنفتی بود، ماده‌واحد مصوب ۱۳۶۰/۱۱/۱۸ راجع به کاهش جریمه متخلفین در صادرات فرش تصویب شد؛ زیرا بند ۱۱ الحاقی مشمول گستردگی و پیچیدگی قاچاق فرش نمی‌شد. بعد از آن به موجب ماده‌واحد حدود صلاحیت دادرها و دادگاه‌های انقلاب مصوب ۱۳۶۲/۰۲/۱۱، رسیدگی به جرم قاچاق در صلاحیت دادگاه‌های انقلاب قرار گرفت.

سپس قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور در تاریخ ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ تصویب شد و در تاریخ ۱۳۶۹/۱۱/۱۹ ماده ۱ قانون مجازات مرتکبین قاچاق اصلاح شد.

در ادامه قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز در تاریخ ۱۳۷۲/۰۴/۱۲ به تصویب شورای تشخیص مصلحت نظام رسید که جانشین قانون مجازات

مرتکبین و اصلاحیه‌های آن و قوانین متفرقه وضع شده است و دستورالعمل قوه قضائیه در تاریخ ۱۳۷۴/۰۳/۲۹ آن را تکمیل نمود.^۱

تا اینکه در تاریخ ۲۰ دی ماه سال ۱۳۸۹، لایحه جامع مبارزه با قاچاق کالا و ارز در ۷۲ ماده و ۱۱ تبصره از سوی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز تقدیم دولت شد. سرانجام قانون فوق‌الاشاره، مشتمل بر ۷۷ ماده و ۷۹ تبصره در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۲/۱۰/۱۸، به تأیید شورای نگهبان رسید. قانون مزبور در تاریخ ۱۳۹۴/۰۶/۲۹ به‌موجب قانون اصلاح موادی از قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز اصلاح شد.

۱-۲- تعریف سیاست جنایی تقنینی

سیاست جنایی تقنینی یعنی تدبیر و چاره‌اندیشی قانونگذار راجع به جرم یا به عبارتی سلیقه انتخاب قانونگذار درخصوص جرایم و مجازات‌ها که قانونگذار تحت تأثیر دیدگاه‌های جرم‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفی، ایدئولوژی و غیره با ارائه چهارچوب‌های قانونی در یک دوره مشخص تمهید خاصی را پیش رو می‌نهد. اساس مطالعات در قلمرو سیاست جنایی تقنینی بررسی و نقد مهم‌ترین مرحله از سیکل و چرخه جنایی یعنی مرحله ارزش‌گذاری تقنینی، مشتمل بر وضع و تدوین مقررات قانونی درخصوص تعیین جرایم و تخلفات و پاسخ‌های موجود و حدود اختیارات نهادهای کیفری و اجرایی است. سیاست جنایی درواقع بیانگر دیدگاه‌ها و روش‌های متخذه قانونگذار در کنترل جرایم و تخلفات است.^۲

۲- آسیب‌شناسی سیاست‌های تقنینی مبارزه با قاچاق کالا

اگرچه پس از تاریخ تصویب قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ برخی از صاحب‌نظران به ارائه نقدها و اشکالات خود درباره قانون پرداخته‌اند که برخی از آنها پاسخ‌هایی را به همراه داشته است اما از آنجایی که این مقاله رویکرد کاربردی دارد از پرداختن به این ایرادات و پاسخ‌های آن خودداری کرده و صرفاً آسیب‌ها و ایراداتی را مطرح کرده است

۱. سجاد فیروزجانی، *قاچاق کالا و ارز* (تهران: انتشارات طلوع دانش، ۱۳۸۴)، ۲۷ و ۲۸.

۲. حمید عباسی، «سیاست کیفری ایران نسبت به جرایم اقتصادی». *مجله تحقیقات جدید در علوم انسانی* ۴

که تاکنون پاسخ موجه و مستدلی در رد آنها داده نشده و به‌زعم نگارنده آسیب‌هایی هستند که قانونگذار باید در اصلاحات بعدی درصدد رفع آنها برآید.

۲-۱- جامع‌ومانع نبودن تعریف قاچاق

در ادوار آغازین قانونگذاری در ایران جرم قاچاق در معنایی گسترده به‌کاررفته بود و تمام اعمال ارتكابی را که منجر به نقض مقررات اقتصادی و انحصارات دولت می‌گردید، شامل می‌شد. در ادوار بعدی قانونگذاری، معنای قاچاق به ورود و خروج غیرقانونی کالا از مرز محدود شد، ولی ارائه نشدن تعریف دقیق از آن، باعث شد در تلقی از این جرم بین قوانین موضوعه، حقوق دانان و رویه قضایی آشفتگی دیده شود و شکاف عمیقی را بین مقنن و رویه قضایی حاکم، در برداشت از این جرم و دامنه شمول آن به وجود آورد که این شکاف در رأی وحدت رویه شماره ۶۸۴ دیوان عالی کشور به اوج خود رسیده است. به‌نحوی که برداشت دیوان عالی کشور از محل کشف قاچاق با نظر مقنن در تبصره ۷ قوانین بودجه سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۵ و قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ کاملاً مغایر است.

سرانجام در قانون مصوب ۱۳۹۲ تعریف منسجمی از قاچاق ارائه شد. مع‌الوصف این تعریف نیز مصون از اشکال نیست. در ماده ۱ این قانون ذیل عنوان فصل اول (تعاریف مصادیق و تشکیلات) آمده است: «اصطلاحات زیر در معنای مشروح مربوط به‌کار می‌روند: الف) قاچاق کالا و ارز: هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و بر اساس این قانون و سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد، در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشور باشد.» این تعریف نیز واجد ایراداتی است. نخست، این تعریف در ذات خود واجد یک دور است و قاچاق را فعل و ترک فعلی دانسته که در این قانون قاچاق دانسته شده است. ایراد دیگر در عبارت «نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز» است. این عبارت اگرچه درمورد قاچاق صادق است ولی به‌تمامی مواردی که تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز نقض می‌گردد قاچاق اطلاق نمی‌گردد. بلکه نقض بسیاری از این تشریفات تحت عنوان تخلف گمرکی تعریف شده است.

ارائه تعریف قاچاق، در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به ابهام سابق رویه قضایی درخصوص محل کشف کالای قاچاق پایان داد ولی هدف مقنن از جرم‌انگاری قاچاق بیان

نشد و با ذکر عبارت «بر اساس این قانون و یا سایر قوانین قاچاق محسوب شود...» در ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، در حقیقت با برقراری رابطه دور بین تعریف و مصداق، ملاکی از جرم قاچاق و هدف جرم‌انگاری آن ارائه نکرد.

برای حل مسئله تعریف جرم قاچاق نخست، می‌بایست به این موضوع پردازیم که مقنن ایرانی برای جرم‌انگاری قاچاق چه معیاری مدنظر داشته و پس از آن شرایط تحقق جرم قاچاق را احصاء نماییم.

معیار اصلی جرم‌انگاری قاچاق اصل صدمه^۳ است. در جرم‌انگاری قاچاق، می‌توان ورود صدمه را هم به جامعه و هم به دولت مشاهده کرد:

نخست، عدم پرداخت حقوق قانونی دولت است که این امر منجر به کاهش درآمدهای عمومی دولت می‌شود و دولت را در تأمین هزینه‌های عمومی در تنگنا قرار می‌دهد؛ دوم، به دلیل ورود بی‌رویه کالاهای خارجی، امکان رقابت برای کالاهای تولید داخل سلب شده که این امر باعث تعطیلی صنایع داخلی و بیکار شدن بخشی از نیروی کار خواهد شد؛ سوم، ورود کالاهای قاچاق به کشور بدون اعمال نظارت‌های قانونی است؛ بنابراین بسیاری از کالاهایی که وارد کشور می‌شوند از نظر بهداشتی، سلامت و ایمنی فاقد کیفیت لازم بوده که این موضوع باعث ورود صدمات غیرقابل جبرانی به جامعه می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت که ایراد صدمه از ناحیه جرم قاچاق غیرقابل اغماض است. باتوجه به این موضوع لازمه وقوع جرم قاچاق تحقق موارد زیر است:

- ۱- تحقق ورود و صدور کالا از کشور؛
- ۲- عدم انجام تشریفات قانونی یا تقلب در انجام تشریفات مربوط به ورود و خروج کالا؛
- ۳- عدم پرداخت حقوق و عوارض قانونی؛
- ۴- فرار از نظارت‌های قانونی.

باتوجه به معیارهای ارائه شده پیشین می‌بایست قاچاق را این‌گونه تعریف کنیم: «وارد کردن کالا به کشور یا صادر کردن آن، بدون رعایت تشریفات قانونی است به نحوی که منجر به فرار از پرداخت مالیات‌ها و عوارض مقرر دولت و یا فرار از نظارت‌های قانونی شود.»^۴

۳. Harm Principle.

۴. غلامحسین الهام، سید محمود میرخلیل و امیرمحمد پرهام‌فر، «چالش‌های تعریف جرم قاچاق در نظام حقوقی ایران»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی ۲۷ (۱۳۹۳)، ۶۸ و ۶۹.

۲-۲- اجازة فروش بخش زیادی از کالاهای مکشوفه قاچاق در بازار داخل کشور

رسیدگی به کالاهای مکشوفه قاچاق و سیاست‌گذاری درمورد آنها یکی از مسائلی است که می‌تواند نقشی اساسی در زمینه مبارزه با قاچاق کالا داشته باشد. در حال حاضر بر اساس قانون،^۵ دو دسته کالا برای رسیدگی به سازمان امور تملیکی سپرده می‌شوند:

- ۱- کالاهای قاچاقی که از طریق، حکم قاچاق بودن آنها محرز شده و قطعیت یافته است. عمده این کالاها در عملیات کشف محموله‌های قاچاق که توسط نیروی‌های انتظامی انجام می‌گیرد کشف و ضبط شده و به این سازمان سپرده می‌شوند؛
- ۲- کالاهای متروکه گمرکات کشور که مالکان آنها مدت‌هاست برای انجام کارهای ترخیص کالای خود مراجعه نکرده‌اند. در واقع واردکنندگان این کالاها یا امکان وارد کردن کالای خود را به دلیل نداشتن مجوزهای لازم ندارند و یا به هر دلیل دیگری قصد تعیین تکلیف کالای خود و ترخیص آن از گمرک را ندارند.

سازمان امور تملیکی، کالاهایی که صلاحیت کسب مجوزهای بهداشتی و استانداردهای لازم را برای مصرف در داخل کشور نداشته باشند، به طرق مختلف امحاء می‌کند. اغلب این کالاها شامل مواد غذایی ممنوعه یا تاریخ مصرف گذشته، لوازم آرایشی غیراستاندارد و غیربهداشتی، مواد شیمیایی و داروهای فاسد و تاریخ گذشته، البسه مستعمل، میوه و اقلام ضدفرهنگی می‌باشند که تنها با هدف حفظ سلامت مردم و جامعه توسط این سازمان امحاء می‌گردند.

با این حال این سازمان کالاهایی که مجوز مصرف در داخل کشور را کسب می‌نمایند، از طریق مزایده‌های گسترده‌ای به فروش می‌رساند و لذا دوباره این کالاها، وارد بازار مصرفی کشور می‌شوند. بخش عمده کالاهایی که به این سازمان سپرده می‌شوند جزء این دسته هستند؛ مانند انواع لوازم خانگی، لوازم برقی، تلفن همراه، خودرو و قطعات آن و ... طبق قانون، منابع حاصل از فروش اموال تملیکی نیز به خزانه دولت واریز می‌شود. حجم بالای کالاهای سپرده‌شده به سازمان امور تملیکی موجب شده است این سازمان به «برگزارکننده بزرگ‌ترین مزایده‌های کشور» تبدیل شود.

بنابراین باید گفت که سیاست فعلی کشور که طبق قانون درمورد اموال قاچاق اجرا می‌شود؛ اثر مورد انتظار از مبارزه با قاچاق کالا در کاهش بسیاری از آسیب‌های ناشی از قاچاق را تحت الشعاع قرار می‌دهد. این آسیب‌ها عبارت‌اند از:

۱- فروش اموال قاچاق در بازار مصرفی کشور بعد از گرفتن آن از قاچاقچیان، مانند ورود دوباره کالاهای قاچاق به بازار کشور است. در واقع هدف از مبارزه با قاچاق کالا، جلوگیری از ورود این محصولات به بازار مصرف است تا تولیدکنندگان داخلی بتوانند محصولات خود را به فروش برسانند؛ بنابراین وضعیت فعلی موجب می‌شود حتی در صورت کشف کالای قاچاق، این کالاها تأثیر منفی خود را بر تولید داخلی کشور داشته باشند؛

۲- برخی از خریداران که در واقع همان قاچاقچیان هستند، موجبات قیمت‌گذاری پایین و عدم اطلاع‌رسانی مناسب مزایده‌های مربوط به کالاهای مورد نظر خود را فراهم می‌کنند تا بتوانند این کالاها را با قیمت نازل خریداری نموده و در بازار داخل به فروش برسانند؛

۳- قانون موجود نه تنها بازدارندگی لازم را برای قاچاقچیان کالا ایجاد نکرده است، بلکه قاچاقچیان با مشاهده روند موجود همواره این امید را دارند که حتی در صورتی که کالاهای آنها کشف و ضبط شود، باز هم امکان باز خرید کالا و فروش آن در داخل کشور را دارند و تنها باید هزینه بیشتری را برای خرید آن بپردازند. این مسئله درمورد قاچاق موبایل کاملاً صدق می‌کند؛

۴- بخش قابل توجهی از ظرفیت‌های گمرکات کشور به منظور انبارداری کالاهایی که واردکنندگان آنها تلاشی برای ترخیصشان نمی‌کنند اشغال می‌شود. در واقع یکی از روش‌هایی که قاچاقچیان برای ورود کالای قاچاق به کشور از آن استفاده می‌کنند، متروکه کردن کالاها در گمرکات و پس از آن خرید دوباره کالاها از سازمان امور تملیکی است. به این ترتیب همواره بخش زیادی از امکانات گمرکات کشور صرف انبارداری این محصولات می‌شود که بهره‌وری و کارایی گمرکات را پایین می‌آورد.^۶

۶. میرهادی رهگشای، «مشکلات سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی درمقابل با پدیده قاچاق»، مجله اقتصاد پنهان ۳۴ (۱۳۹۳)، ۵۸-۵۷.

۲-۳- واریز درآمدهای حاصل از ضبط قاچاق به خزانه دولت

یکی از عوامل مهمی که به کم‌رنگ شدن انگیزه دولت و دستگاه‌های اجرایی برای مبارزه مستمر و جدی می‌انجامد، واریز درآمد حاصل از فروش کالاهای قاچاق به‌وسیله سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی است که در تبصره ماده ۷۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به آن اشاره شده است. لذا همین درآمدزایی ممکن است در عمل منجر به کاهش انگیزه متولیان مبارزه با قاچاق کالا در مبارزه با این پدیده ضد‌اقتصاد شود که به کم‌رنگ شدن انگیزه ریشه‌کن کردن معضل قاچاق در دستگاه‌های اجرایی می‌انجامد.

۲-۴- عدم اختصاص بودجه، مناسب با عملکرد دستگاه‌های دست‌اندرکار مبارزه با قاچاق

کالا

در این قانون کمک‌های مالی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز غالباً برای دستگاه‌های کاشف منظور گردیده درحالی‌که وظایف سنگینی برای برخی دستگاه‌ها در نظر گرفته شده است که در زمره دستگاه‌های کاشف قرار نگرفته وظیفه‌های متعددی در راستای تجهیز و به‌روزرسانی وسایل نقلیه و ادوات کنترل و نظارت دارد.^۷ تخصیص هزینه‌های مرتبط برابر ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی ماده ۷۷ به شرح ذیل می‌باشد:

«کلیه منابع حاصل از اجرای قانون به حساب ویژه‌ای به نام خزانه‌داری کل کشور نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران که توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی (خزانه‌داری کل کشور) اعلام می‌شود، واریز می‌گردد تا معادل دویست میلیارد (۲۰۰،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) ریال سالانه از منابع وصولی یادشده برای مبارزه با قاچاق کالا و ارز متناسب با تأثیر دستگاه‌های اجرایی متکفل امر مبارزه با قاچاق و برنامه‌های ارائه‌شده آنها، برای توزیع بین دستگاه‌های اجرایی یادشده توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی (خزانه‌داری کل کشور) در حساب خاصی که توسط ستاد برای این منظور افتتاح می‌شود، واریز تا از طریق ستاد مذکور به شرح زیر به نسبت منابع وصولی، تخصیص داده شده و به مصرف برسد:

الف - چهل و پنج درصد (۴۵٪) برای تشویق آن دسته از کارکنان دستگاه‌های کاشف که حسب جایگاه و پست سازمانی مسئولیت کشف کالا و ارزش قاچاق را برعهده دارند، به نسبت میزان کشفیات و دستگاه مأمور وصول درآمدهای دولت و ستاد؛

ب - بیست درصد (۲۰٪) به دستگاه‌های ذی‌ربط ارائه‌دهنده پیشنهادهایی که به تأیید ستاد رسیده باشد، مطابق دستورالعمل ماده ۹ قانون؛

ج - پانزده درصد (۱۵٪) برای اختصاص به هزینه‌های نگهداری و تأمین هزینه‌های مرتبه بر کالای موضوع قانون از جمله هزینه انهدام؛

د - بیست درصد (۲۰٪) برای تقویت و تجهیز امکانات موردنیاز دستگاه‌های ذی‌ربط در راستای پیشگیری و امکانات موردنیاز مراجع رسیدگی‌کننده.»

۲-۵- اعطای معافیت‌های زیاد تحت عناوین ته لنجی، بار همراه مسافر، بازارچه‌های مرزی، سهمیه مرزنشینان، مناطق آزاد و ...

هم‌اکنون ۶۷ مورد معافیت در اقتصاد برای فعالان بخش‌های مختلف وجود دارد، درحالی‌که در دنیا معافیت‌ها تنها در حد معافیت‌های کنوانسیون است که به چهار تا پنج مورد هم نمی‌رسد. مثلاً طبق قانون معافیت کالای ملوانی، هر ملوان شش بار در سال تا چهار میلیون تومان می‌تواند کالای معاف از تعرفه وارد کند که تقریباً سالی ۲۴ میلیون تومان می‌شود یعنی قانوناً یک لنج با چهار ملوان در هر دوره حداکثر می‌تواند سه و انت‌بار معاف از عوارض وارد می‌کند، اما آنچه در عمل اتفاق می‌افتد این‌گونه است که لنج‌ها حداقل سی و انت‌بار تحت این پوشش معافیت تخلیه می‌کنند و این تمام ماجرا نیست و بقیه ظرفیت لنج نیز تحت عنوان ته لنجی وارد می‌شود.^۸

از جمله معافیت‌ها و تخفیفات گمرکی، معافیت‌های مرزنشینان، کالاهای مختلف در برخی از کدهای تعرفه‌ای، شرکت‌های تعاونی مرزنشینان، ملوانان و کالاهای ته لنجی، پبله‌وران، کارگران ایرانی مقیم خارج که دارای کارنامه شغلی باشند، کارکنان شناورها، کالاهای همراه مسافر، بازارچه‌های مرزی، مسافران ایرانی یا غیرایرانی که خارج از کشور یا از مناطق آزاد تجاری - صنعتی به کشور وارد می‌شوند و شرکت‌های دانش‌بنیان است.

۸. محمدرضا طلاچوران، «از نقش آفرینی کوله‌بران تا یقه‌سفیدها در قاچاق ۲۰ میلیارد دلاری»، ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۵، <http://www.iribnews.ir/fa/news/1139526> (دسترسی ۷ اردیبهشت ۱۳۹۸).

گرچه این معافیت‌ها شرایط نامناسب زندگی و درآمدی مردم شریف مرزنشین را تا حدودی بهبود می‌بخشد و مزایایی از قبیل حمایت از صنایع کوچک، افزایش قدرت خرید ساکنین محلی، حمایت از مناطق مرزی و محروم و افزایش امنیت این مناطق را در پی دارد اما درمقابل، قاچاق کالا در قالب استفاده از معافیت‌ها، لطمه بر تولید داخلی، کاهش عایدی‌های دولتی، جعل اسناد و مدارک و کم‌اظهاری در گمرکات، تهدید سلامت جامعه و ایجاد فساد مالی در سازمان‌های ذی‌مدخل از پیامدهای منفی معافیت‌ها به‌شمار می‌رود. به‌عنوان مثال هزار کوله‌بر، چهار نوبت در هفته حداقل یک میلیون تومان کالا وارد کشور می‌کنند که این اقدام منجر به ورود دو هزار و ۳۶۸ میلیون دلار کالای غیرمجاز به کشور می‌شود.^۹

۲-۶- عدم‌بازدارندگی مجازات‌ها

ریسک قاچاق در کشور پایین است و به‌اندازه‌ای مسیر ورودی به کشور باز شده که عده‌ای آن سوی مرزها برای واردات و تحویل کالای قاچاق به تجار در داخل کشور تضمین هم می‌دهند.^{۱۰} لذا شاید درموردی مانند ماده ۱۳، مجازات‌های شدیدی برای قاچاق سازمان‌یافته در نظر گرفته شده باشد اما مجموعاً هزینه و ریسک قاچاق آن‌قدر کاهش نیافته است که تأثیر چشمگیری در جلوگیری از قاچاق کالا داشته باشد.

۲-۷- تعیین نهادهای غیرمتخصص به‌عنوان «کاشف»

مطابق ماده ۳۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ دستگاه‌های ذیل به‌عنوان دستگاه کاشف، مأمور به انجام وظیفه در حوزه مبارزه با قاچاق کالا و ارز هستند:

الف - وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛

ب - وزارت جهاد کشاورزی؛

پ - گمرک جمهوری اسلامی ایران در محدوده اماکن گمرکی؛

ت - سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان؛

ث - سازمان حفاظت محیط زیست؛

۹. گروه اقتصادی باشگاه خبرنگاران جوان، «معافیت‌های ۳۲۰ میلیون دلاری مرزنشینان و ملوانان برای ورود کالا»، ۱۹ فروردین ۱۳۹۴، <http://www.yjc.ir/fa/news/5169715> (دسترسی ۷ اردیبهشت ۱۳۹۸).

۱۰. طلاجوران، پیشین.

ج - سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی؛

چ - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛

ح - شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران؛

خ - شرکت سهامی شیلات ایران؛

د - شرکت دخانیات ایران.

تبصره - ضابطین نیز در حدود وظایف محوله قانونی خود کاشف محسوب می‌شوند.»

عدم‌مدیریت صحیح این تعدد نهادی می‌تواند موجب موازی‌کاری و یا غفلت در نظارت بر قاچاق بخشی از محصولات شود. به‌عنوان نمونه درزمینه قاچاق میوه به کشور، وزارت جهاد کشاورزی که مسئول اصلی کشف محصولات قاچاق در نظر گرفته شده از امکانات لازم برای این کار برخوردار نیست و در نتیجه این بخش از قاچاق کالا به کشور بدون متولی مانده است. علاوه بر اینکه واگذاری مسئولیت کشف و پیگیری قاچاق به دستگاه‌های غیرتخصصی بدون داشتن آشنایی با قوانین و مقررات مربوط به ترخیص کالا و امر صادرات و واردات دارای مضرات غیرقابل‌جبرانی است به‌گونه‌ای که قانون جدید با حذف سازمان شاکمی باعث می‌شود روزانه ده‌ها یا صدها پرونده به‌عنوان قاچاق توسط سازمان‌های مذکور در ماده ۳۶ این قانون تشکیل و شهروندان زیادی به‌عنوان متهم در مراجع قضایی احضار و سپس به علت عجز از تودیع وثیقه روانه بازداشتگاه‌ها شوند و درنهایت به علت عدم احراز قاچاق تبرئه شوند که به علت عدم‌آشنایی سازمان‌های مذکور در ماده ۳۶ این قانون (به‌غیر از گمرک) به مقررات صادرات و واردات، امکان تعرض به حقوق شهروندان به‌ویژه تجار، واردکنندگان و نیز حمل‌کنندگان کالا در داخل کشور امری محتمل و حتی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود.^{۱۱}

در صورتی که برابر قوانین قبلی چنانچه هریک از سازمان‌های کاشف نظیر ناجا و ... کالایی را به ظن قاچاق کشف می‌کردند، تحویل نزدیک‌ترین گمرک می‌دادند و پس از بررسی گمرک چنانچه قاچاق احراز می‌شد، نسبت به تعقیب پرونده و مرتکبان اقدام می‌شد.

۲-۸- تعیین مسئولین متعدد برای برخی امور

ماده ۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، سامانه‌ای تحت عنوان سامانه جامع تجارت پیش‌بینی کرده که با همکاری دستگاه‌های مربوطه از جمله وزارت صنعت، معدن و تجارت، ستاد مبارزه

۱۱. «مشکلات قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز»، خبرگزاری کیهان، ۹ دی ۱۳۹۳،

با قاچاق کالا و ارز و گمرک جمهوری اسلامی ایران، مسئولیت تهیه، اجرا و بهره‌برداری از این سامانه جامع و یکپارچه را دارند. عدم‌تعیین مسئول اصلی برای برخی امور در این قانون منجر به موازی‌کاری و اصطکاک بین نهادها شده است؛ به‌عنوان مثال درزمینهٔ ایجاد و مدیریت پنجره واحد تجارت کالا، سه نهاد «گمرک»، «وزارت صنعت، معدن و تجارت» و «ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز» به‌شدت درمورد مسئولیت این سامانه با یکدیگر دچار مشکل شدند که علاوه بر هدررفت امکانات و وقت مسئولین، موجب تأخیر در خدمت‌رسانی این سامانه شده است.^{۱۲}

۲-۹- عدم‌توجه کافی به تقسیم وظایف و امکانات برخی نهادها

در قانون جدید، وزارت راه و شهرسازی موظف گردیده تا با همکاری ستاد و دستگاه‌های اجرایی عضو به ساماندهی و تجهیز و تکمیل اسکله‌ها و خورها و انضباط‌بخشی به تردد و توقف شناورها اقدام نماید. (بند ج ماده ۶) درحالی‌که مدیریت و راهبری برخی از اسکله‌ها برحسب مورد برعهده دستگاه‌های دیگر (وزارت نفت، شیلات و...) قرار دارد. همچنین علی‌رغم نقش اساسی سازمان بنادر و دریانوردی در ورود و خروج کالا و مسافر و نقش مؤثر گارد سازمان یادشده در مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی و ...، نام سازمان یادشده از فهرست دستگاه‌های کاشف حذف و حتی گارد حفاظت آن نیز منحل گردیده، درحالی‌که بخشی از وظایف گارد مذکور بدون متولی باقی مانده است.^{۱۳} لذا باتوجه‌به این مشکل و نقیصه در لایحه اصلاحی دولت در تاریخ ۱۳۹۴/۰۶/۲۹ آمده است: «متن زیر به‌عنوان تبصره ۳ به ماده ۳۷ الحاق می‌شود:

تبصره ۳- نیروهای یگان گارد و انتظامات سازمان بنادر و دریانوردی ایران برای حفاظت از بنادر و محوطه‌های بندری (به‌غیراز امور اجرایی مبارزه با قاچاق کالا و ارز که در حیطه وظایف یگان حفاظت گمرک‌های کشور می‌باشد) ضابط قضایی محسوب می‌شوند.»

اما این بند از لایحه اصلاحی موردتوجه مجلس محترم قرار نگرفته و قانون اصلاح‌شده نیز این بند را اعمال نکرده است لذا اشکال یادشده کماکان به قوت خود باقی است.

۱۲. «آسیب‌شناسی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز»، کارگروه مبارزه با جرایم اقتصادی، ۲۶ مرداد ۱۳۹۵، <http://moqavemati.net/2444>

۱۳. «تشکیک در قانون مبارزه با قاچاق»، روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۸، <https://www.donya-e-qtasad.com/fa/tiny/news-797548>

۲-۱۰- عدم توجه کافی به عاملان اصلی قاچاق کالا و مجازات‌های نامتناسب

از آنجایی که بیشترین حجم قاچاق به شیوه‌های پیچیده از معابر و مرزهای غیررسمی وارد کشور می‌شود، لذا ضرورت دارد قوانین و مقررات موضوعه بیشترین توجه و سخت‌ترین مجازات‌ها را در قبال عاملان اصلی، واردکنندگان و مرتکبان قاچاق و نیز افرادی که از این طریق صاحب منافع و عواید هنگفت می‌شوند، داشته باشد، لیکن متأسفانه در این قانون نه تنها عاملین اصلی از مجازات بیشتری برخوردار نشده‌اند، بلکه باتوجه به مواد ۲۰، ۲۲، ۲۳ و ۲۴ این قانون سخت‌ترین و شدیدترین مجازات‌ها بر رانندگان و مالکین وسایل نقلیه، صاحبان انبارها و نگهدارندگان کالا وضع شده است که نه تنها این‌گونه مجازات‌ها جنبه بازدارندگی نسبت به عاملان اصلی را نداشته، بلکه باعث بروز مشکل در صنعت حمل‌ونقل و نیز جامعه تجاری کشور می‌شود، زیرا برابر مفاد ماده ۲۰ قانون مبارزه با قاچاق چنانچه یک کشتی یا هواپیمای غول‌پیکر، صرفاً حامل کالای قاچاق با ارزش سیصد میلیون تومان (یعنی یک خودروی سواری لوکس) باشد، کشتی یا هواپیما به ضبط دولت درخواهد آمد و یا اگر یک خودرو سواری سبک حامل کالای قاچاق (بدون سند گمرکی) با ارزش ده میلیون تومان (یعنی یکصد عدد گوشی موبایل) باشد، خودرو موردنظر به ضبط دولت درخواهد آمد که اجرای چنین قوانینی نه تنها موجب برخورد با مرتکبان اصلی قاچاق نشده بلکه صرفاً خریداران، مصرف‌کنندگان و حاملان را دچار مشکل می‌کند.

۲-۱۱- نقص در تعیین صلاحیت مراجع رسیدگی‌کننده

نقیصه بزرگی که هم در قانون جدید وجود دارد و هم در قوانین سابق وجود داشت این است که درخصوص رسیدگی به جرم قاچاق و تعیین صلاحیت مراجع رسیدگی‌کننده به آن صرفاً درباره خود قاچاق کالا تعیین صلاحیت شده است^{۱۴} و درباره حمل، نگهداری و فروش کالای قاچاق تعیین تکلیف نشده است که کدام مرجع صلاحیت رسیدگی را دارد؟ آیا کسی که در

۱۴. ماده ۴۴: «رسیدگی به جرایم قاچاق کالا و ارز سازمان یافته و حرفه‌ای، قاچاق کالاهای ممنوع و قاچاق کالا و ارز مستلزم حبس و یا انفصال از خدمات دولتی در صلاحیت دادسرا و دادگاه انقلاب است. سایر پرونده‌های قاچاق کالا و ارز، تخلف محسوب و رسیدگی به آن در صلاحیت سازمان تعزیرات حکومتی است. چنانچه پرونده‌ای، متهمان متعدد داشته و رسیدگی به اتهام یکی از آنان در صلاحیت مرجع قضایی باشد، به اتهامات سایر اشخاص نیز در این مراجع رسیدگی می‌شود.»

فرایند قاچاق کالا به داخل کشور دخیل نبوده و صرفاً به فروش کالای قاچاق مبادرت می‌کند مجرم محسوب می‌شود یا متخلف؟ در دادگاه انقلاب باید رسیدگی شود یا در شعب تعزیرات؟

۲-۱۲- عدم‌آمدگی سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی برای انجام وظایف محوله^{۱۵}

در ماده ۵۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مقرر گردیده کلیه کالاهای مکشوفه بلافاصله پس از کشف، تحویل سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی شود تا پس از قطعیت قاچاق به فروش برسد؛ از آنجایی که سازمان مزبور سازمانی درآمد - هزینه‌ای است و بدون اینکه تمهیدات و امکانات و ساختار سازمانی و بودجه متناسب با وظیفه جدید محوله برای آن سازمان در نظر گرفته شود، امکان انجام چنین تکلیف قانونی برای آن سازمان دشوار می‌باشد که از همین ابتدا نیز با مشکل مواجه شده است و به همین علت طی تفاهم‌نامه به‌عمل‌آمده مقرر گردیده تا شش ماه گمرک کالاهای مکشوفه را تحویل گیرد. به‌همین جهت رئیس سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی به مناسبت‌های مختلف به کمبود ظرفیت انبارهای این سازمان اشاره کرده و مشکلات مربوط به بازصادرات برخی کالاها را بازگو می‌کند.^{۱۶}

۲-۱۳- وجود مفاهیم مبهم و غیرشفاف در قانون جدید

در قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا خلأهایی وجود دارد که قاچاق را تسهیل می‌کنند مثلاً در بند ح ماده ۲ آمده است: خروج تجمیع‌شده کالاهای مسافری و شامل معافیت‌های مرزنشینی و ... قاچاق محسوب می‌شود بدون اینکه تعریفی از واژه «تجمیع‌شده» ارائه کند. لذا به همین خاطر است که تمام کالاهایی که از شهرهایی مثل بانه بدون هرگونه تشریفاتی وارد ایران می‌شوند، قاچاق محسوب نمی‌شوند.^{۱۷}

۲-۱۴- فقدان آیین رسیدگی مختص به جرم قاچاق کالا

یکی دیگر از مشکلات در این حوزه فقدان آیین رسیدگی خاص دادگاه‌ها و شعب تعزیرات در رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا است؛ به‌گونه‌ای که عموماً را در این قانون به قانون آیین

۱۵. «مشکلات قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز»، خبرگزاری کیهان، ۹ دی ۱۳۹۳، <http://kayhan.ir/fa/news/33481>.

۱۶. میرهادی رهگشای، «مشکلات سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی درمقابل با پدیده قاچاق»، مجله اقتصاد پنهان ۳۴ (۱۳۹۳)، ۶۱.

۱۷. حسین اعظمی، جزوه درسی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، دوره کارآموزی قضات دادگستری، قم: مرکز آموزش قضات دادگستری، ۱۳۹۳.

دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ ارجاع داده است^{۱۸} درحالی که عملاً امکان اجرای مقررات آیین دادرسی کیفری در رسیدگی به پرونده‌های قاچاق وجود ندارد. به‌عنوان مثال در قانون جدید در پرونده‌های قاچاق کالا شاکی وجود ندارد و جرم صرفاً به یک جرم عمومی اعلامی تبدیل شده است!^{۱۹} برعکس قانون سابق که سازمان مأمور وصول درآمدهای دولت، شاکی این پرونده‌ها محسوب می‌شد و دعوا را پیگیری می‌کرد. در قانون سابق جرم قاچاق یک جرم خصوصی صرف بود که با شکایت سازمان مأمور وصول درآمدهای دولت شروع شده و با گذشت آن سازمان، دعوا خاتمه پیدا می‌کرد اما هم‌اکنون این جرم یک جرم عمومی شده و متولی خاصی ندارد. همچنین با توجه به لزوم رعایت اصل سرعت در رسیدگی‌های مربوط به امور تجاری و اقتصادی قانون حتماً باید آیین رسیدگی مخصوصی را برای بزه قاچاق کالا در نظر بگیرد.^{۲۱}

۲-۱۵- وجود راه‌های گریز قانونی و دفاعیات غیرواقعی

چند مسیر در فرایند رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا وجود دارد که دفاعیات غیرواقعی را رایج کرده است؛ یعنی متهمی که می‌آید واقعی نیست و شخصی می‌آید و خلاف واقع اقرار می‌کند تا اینکه پرونده به یکی از مرزهای شکست برسد. دلیل این امر هم این است که قانونگذار مجازات‌ها را طبقه‌بندی کرده است و تا مبلغی به یک تا سه برابر و از حدی به بعد سه تا پنج برابر و ... تقسیم‌بندی کرده است.^{۲۲} اینها مرزهای شکست هستند که متهمین و قاچاقچیان از قضات و مأمورین تعزیرات اینها را بهتر می‌شناسند. مثلاً می‌داند اگر چهار عدد

۱۸. ماده ۵۱: «در کلیه مواردی که شرایط و ضوابط دادرسی در این قانون پیش‌بینی نشده است، مطابق قانون آیین دادرسی کیفری رفتار می‌شود.»

۱۹. باتوجه به انتهای ماده ۴۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز

۲۰. ماده ۴۷: «شعبه رسیدگی‌کننده ضمن ارسال رونوشتی از مدارک پرونده به گمرک یا سایر سازمان‌های مأمور وصول درآمدهای دولت حسب مورد، درمورد تعیین ارزش کالا و یا ارزش مکشوفه و بررسی اسناد ابرازی برای احراز جرم قاچاق استعلام می‌نماید. همچنین وقت رسیدگی به سازمان‌های مذکور و متهم ابلاغ می‌گردد. سازمان مأمور وصول درآمدهای دولت موظف است ظرف ده روز از تاریخ دریافت استعلام، پاسخ آن را ارسال و نماینده حقوقی خود را نیز برای حضور در جلسه رسیدگی معرفی نماید. درهرصورت، تشکیل جلسه رسیدگی منوط به حضور نماینده مذکور نیست.»

۲۱. مصطفی حسن رئیس، مصاحبه با دکتر حسین اعظمی (مدرس دانشگاه و قاضی دادگستری)، ۱۷ دی ۱۳۹۶.

۲۲. نک: مواد ۱۸ و ۲۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز.

ال‌سی‌دی از او گرفتند باید چهار نفر را معرفی کند و هرکدام تا ۹۰۰ هزار تومان را به‌عهده بگیرد، در اینجا دیگر جزای نقدی حذف شده و صرفاً اموال مصادره می‌شود^{۲۳} یا اگر ده میلیون ارزش کالا بود ماشین حامل کالا توقیف می‌شود پس اگر یک نفر دیگر پنج میلیون آن را به‌عهده بگیرد دیگر ماشین این قاچاقچی توقیف نمی‌شود.^{۲۴} از آنجایی که همدستان قاچاقچی که در واقع معاون یا شریک او نبوده‌اند، اقرار می‌کنند به‌سادگی این اقرارها در مراجع ما پذیرفته می‌شود و مجازات‌ها آن اثری را که باید داشته باشند، ندارند؛ در نتیجه یکی به ناحق محکوم و یکی خلاف واقع تبرئه می‌شود و معمولاً آن کسانی که محکوم و دستگیر نمی‌شوند، قاچاقچیان حرفه‌ای هستند. لذا با این شیوه برخورد، نمی‌شود به جرم قاچاق رسیدگی کرد و امکان اینکه جلوی قاچاق گرفته بشود، صفر است!^{۲۵}

۲-۱۶- مشکل شناسایی اموال و اجرای احکام

در بحث اجرای احکام و مجازات‌های صادره در این زمینه مشکل ما این است که قاچاقچی معمولاً چیزی به‌نام خودش ندارد لذا اگر نتوانیم در همان لحظه اول وثیقه را از ملک خودش توقیف کنیم دیگر امکان اجرا نداریم، هرچند در قانون گفته است بدل از جزای نقدی استثنائاً

۲۳. ماده ۲۱: «در صورتی که ارزش کالای قاچاق و یا ارزش مکشوفه موضوع ماده ۱۸ این قانون، برابر تشخیص اولیه دستگاه کاشف معادل ده میلیون (۱۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا کمتر باشد با قید در صورت‌جلسه کشف به امضای متهم می‌رسد و در صورت استنکاف، مراتب در صورت‌جلسه کشف قید و حسب مورد، کالا ضبط و به همراه صورت‌جلسه به سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی تحویل می‌شود و ارزش مکشوفه به حساب مشخص شده توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران واریز و رونوشتی از اوراق به متهم ابلاغ می‌گردد.»

۲۴. ماده ۲۰: «وسایل نقلیه مورد استفاده در حمل قاچاق کالای موضوع ماده ۱۸ این قانون، اعم از زمینی، دریایی و هوایی به شرح زیر ضبط می‌گردد:

الف - وسایل نقلیه سبک در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد؛

ب - وسایل نقلیه نیمه‌سنگین زمینی در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه سیصد میلیون (۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد؛

پ - وسایل نقلیه نیمه‌سنگین هوایی و دریایی در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه نهصد میلیون (۹۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد؛

ت - وسایل نقلیه سنگین زمینی در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد؛

ث - وسایل نقلیه سنگین هوایی و دریایی در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه سه میلیارد (۳,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد.»

۲۵. رئیسی، مصاحبه با دکتر حسین اعظمی، پیشین.

تا ۱۵ سال حبس است اما با این وضع، عفوها و مرخصی‌ها همچنان پابرجا هستند و این مسئله‌ای است که اقرار به بارخوابی (اقرار خلاف واقع به‌وسیله شخصی غیر از مرتکب اصلی و واقعی جرم) را زیاد می‌کند. لذا در اجرا ما مشکل شناسایی اموال داریم. مثلاً شما می‌بینید که یک قاچاقچی حتی یک ماشین هم به‌نام خود ندارد اما زن خانه‌دار قاچاقچی چهار ویلا و ده خانه دارد. لذا در این حوزه نقص قانونی داریم و باید قانونگذار اجازه ابطال معاملات سابق این افراد را بدهد. باید اجازه بدهد در قاچاق‌های عمده به دارایی اقباء و بستگان قاچاقچی ورود پیدا کرده و اموال آنها را مصادره کرد. اینها مواردی است که در قانون پیش‌بینی نشده اما در عمل ما را با چالش‌های بزرگی مواجه کرده است.^{۲۶}

۲-۱۷- اطلاع دادرسی به‌وسیله شعبه عالی تجدیدنظر

یکی از پیش‌بینی‌های قانونگذار برای پرهیز از اطلاع دادرسی نابجا و تسریع روند رسیدگی پرونده‌های قاچاق کالا این بوده است که آرای صادره از شعب بدوی و تجدیدنظر تعزیرات، قابل‌اعتراض در دیوان عدالت اداری نباشد و یا اینکه آرای صادره از شعب تجدیدنظر قابل‌تجدیدنظرخواهی در مراجع قضایی نباشد؛ اما متأسفانه یک شعبه به نام «شعبه عالی تجدیدنظر» سازمان تعزیرات وجود دارد که اگر پرونده به این شعبه برده شود دیگر شامل ممنوعیت‌های تبصره ماده ۵۰ نمی‌شود^{۲۷} و با تفسیری که ارائه شده است آرای این شعبه را از دیگر شعبات تجدیدنظر متمایز دانسته‌اند. لذا آرای این شعبه را دارای وصف اداری دانسته و قابل‌اعتراض در دیوان عدالت اداری می‌دانند و اگر رأی به دیوان رفت، می‌تواند در شعبه

۲۶. همان.

۲۷. ماده ۵۰: «آرای شعب بدوی تعزیرات درمورد قاچاق کالا و ارز که ارزش آنها کمتر از بیست میلیون (۲۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال باشد، قطعی است. در سایر موارد آرای شعب ظرف بیست روز از تاریخ ابلاغ با درخواست محکوم‌علیه قابل‌تجدیدنظرخواهی است.»

تبصره ۱- جهات تجدیدنظرخواهی در شعب تعزیرات حکومتی مطابق قانون آیین دادرسی کیفری است.
تبصره ۲- آرای صادره از شعب تعزیرات حکومتی درمورد پرونده‌های قاچاق کالا و ارز قابل‌اعتراض در دیوان عدالت اداری و سایر مراجع قضایی نیست.

تبصره ۳- آرای صادره از شعب بدوی تعزیرات حکومتی و دادگاه انقلاب در صورتی که مبنی بر برائت متهم باشد ظرف بیست روز از تاریخ ابلاغ و پس از درخواست دادستان یا دستگاه مأمور وصول درآمدهای دولت یا ستاد و یا عداللزوم دستگاه کاشف، قابل‌تجدیدنظرخواهی است. پرونده حسب مورد از سوی رئیس سازمان تعزیرات حکومتی یا رئیس کل دادگستری استان برای رسیدگی مجدد به یکی از شعب تجدیدنظر مربوطه ارجاع می‌شود. رأی شعبه تجدیدنظر قطعی و لازم‌الاجراست.»

تجدیدنظر دیوان مطرح شود. از آنجا هم با استناد به ماده ۴۷۷ قانون آیین دادرسی مدنی نزد رئیس قوه قضاییه مطرح بشود که این یک سیر بسیار طولانی است که با این روند در واقع اصلاً به این پرونده رسیدگی نمی‌شود. لذا اگر کسی بتواند با فشار و رابطه مثلاً از طریق نمایندگان مجلس، پرونده را به شعبه عالی تجدیدنظر ببرد گویا که پرونده حل شده باشد دیگر خیالش راحت است که به این پرونده رسیدگی نخواهد شد.^{۲۸}

نتیجه

قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز با تمام امتیازاتی که دارد همانند هر قانون دیگری وقتی به مرحله اجرا گذاشته می‌شود کاستی‌ها و نواقص عینی خود را نمایان می‌کند. این خلأها اگر به سرعت شناسایی نشده و اقدام عملی جهت اصلاح و رفع آنها صورت نگیرد به حفره‌هایی تبدیل خواهند شد که بعضاً هدف قانونگذار از وضع آن قانون را چنان دچار اختلال می‌کنند که عملاً منجر به عملکرد قانون بر ضد فلسفه خود شده و راهی می‌شوند برای سوءاستفاده سوداگران و فرصت‌طلبان جهت از بین بردن منافع ملت و آسیب زدن به حقوق دولت.

لذا باتوجه به آثار مخربی که هریک از آسیب‌های شمرده شده در متن تحقیق در پی دارند و به نوعی راه برخورد قانونی و قاطع با پدیده شوم قاچاق کالا را سد می‌کنند، پیشنهاد می‌شود که ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز و کلیه دستگاه‌ها و مقامات مسئول و ذی‌ربط به‌ویژه نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی هرچه سریع‌تر اصلاح آسیب‌های مذکور را در دستور کار خود قرار داده و از خسارات عظیمی که از این رهگذر بر کشور وارد می‌شود جلوگیری به عمل آورند.

راهکارهای پیشنهادی را می‌توان در چند عنوان کلی به صورت ذیل دسته‌بندی کرد:

- تشخیص امکانات و توانایی‌های هر دستگاه به صورت دقیق و تخصیص منابع و وظایف مربوط به نسبت توانایی و کارایی هر کدام؛
- شناسایی نقاط ضعف و خلأهای موجود قانونی در تعامل با قضات و نیروهای متخصص و برطرف کردن هرچه سریع‌تر آنها؛

- تصویب آیین رسیدگی ویژه جرایم مرتبط با قاچاق کالا به گونه‌ای که دربردارنده کلیه ویژگی‌های علمی و عملی لازم برای تأمین اختیارات و امنیت نیروهای مبارزه‌گر و تضمین رسیدگی عادلانه و قاطع با این جرایم باشد؛
- چشم‌پوشی دولت و سازمان‌های دولتی از منافع کوتاه‌مدت و سهل‌الوصول حاصل از فروش اموال قاچاق که آسیب‌های به‌مراتب بیشتری در درازمدت به اقتصاد و تولید داخلی وارد می‌کند و برنامه‌ریزی برای بازصادرات یا امحای بدون قیدوشرط کالاهای قاچاق.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- آیین‌نامه اجرایی ماده ۷۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲.
- اعظمی، حسین. *جزوه درسی مبارزه با قاچاق کالا و ارز*. دوره کارآموزی قضات دادگستری، قم: مرکز آموزش قضات دادگستری، ۱۳۹۳.
- الهام، غلامحسین، سید محمود میرخلیل و امیرمحمد پرهام‌فر. «چالش‌های تعریف جرم قاچاق در نظام حقوقی ایران». *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی* ۲۷ (۱۳۹۳): ۷۸-۴۷.
- «تشکیک در قانون مبارزه با قاچاق». *روزنامه دنیای اقتصاد*، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۸. <https://www.donya-e-eqtasad.com/fa/tiny/news-797548>
- حسن رئیسی، مصطفی. مصاحبه با دکتر حسین اعظمی (مدرس دانشگاه و مدرس مباحث مربوط به قاچاق کالا و ارز در دوره‌های کارآموزی قضایی، قاضی دادگستری)، ۱۷ دی ۱۳۹۶.
- رهگشای، میرهادی. «مشکلات سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی درمقابل با پدیده قاچاق». *مجله اقتصاد پنهان* ۳۴ (۱۳۹۳): ۶۲-۴۶.
- طلاحوران، محمدرضا. «از نقش‌آفرینی کوله‌بران تا یقه‌سفیدها در قاچاق ۲۰ میلیارد دلاری». ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۵، <http://www.iribnews.ir/fa/news/1139526> (دسترسی ۷ اردیبهشت ۱۳۹۸).
- عباسی، حمید. «سیاست کیفری ایران نسبت به جرایم اقتصادی». *مجله تحقیقات جدید در علوم انسانی* ۴ (۱۳۹۵): ۵۶-۳۲.
- فیروزجانی، سجاد. *قاچاق کالا و ارز*. چاپ اول. تهران: انتشارات طلوع دانش، ۱۳۸۴.
- قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳.
- کارگروه مبارزه با جرایم اقتصادی. «آسیب‌شناسی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز». ۲۶ مرداد ۱۳۹۵. <http://moqavemati.net/2444>.
- گروه اقتصادی باشگاه خبرنگاران جوان. «معافیت‌های ۳۲۰ میلیون دلاری مرزنشینان و ملوانان برای ورود کالا». ۱۹ فروردین ۱۳۹۴. <http://www.yjc.ir/fa/news/5169715> (دسترسی ۷ اردیبهشت ۱۳۹۸).
- «مشکلات قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز»، خبرگزاری کیهان، ۹ دی ۱۳۹۳. <http://kayhan.ir/fa/news/33481>

Journal of LEGAL RESEARCH

VOL. XVIII, No. 1

2019-1

- **A Postmodern Critique of Legal Positivism in International Law**
Dr. Alireza Bagheri Abyaneh - Dr. Mojtaba Ansarian
- **Interpretation of the UN Security Council Resolutions**
Yaser Salarian - Mahdi Khalili Torghabe
- **Exceptions to the Prohibition of Forced Labor in Iran's Current Laws and ILO Conventions No. 29**
Dr. Mohammad Mazhari - Farzad Jangjooi (Kharata) - Akbar Lotfi Aziz
- **Specific Obligations of Telecommunication Services in the World Trade Organization**
Zahra Moshref Javadi
- **Reasoning Requirement of Arbitration Awards in International Investment Disputes Settlement**
Sepehr Hasankhanpour - Amirhosein Haghighi
- **Criminal Policy on Direct Tax Law Emphasizing the Amendment Law on Direct Tax Law**
Dr. Aboulhasan Shakeri - Atefeh Sheikheslami
- **Combating Smuggling of Goods in the Law on Combating Trafficking in Goods and Currency Approved 2013**
Mostafa Hasan Raeisi - Reyhaneh Khalili
- **The Effect of Personality in the Contracts in Iranian and English Laws and Judicial Precedent**
Fatemeh Norouzi - Dr. Mahdi Ashouri - Dr. Delavar Baradaran
- **Situation of Lawyer at the Preliminary Investigation Phase**
Dr. Seyyed Ebrahim Ghodsi - Meisam Gholamy - Amin Maleki
- **Sovereignty of the Wills and its Advent in the Rules of Conflict of Laws in the Iranian and Chinese Legal Systems**
Vahid Yeganeh - Rouholamin Hojjati Kermani
- **Smart Contracts: Legal Agreements for the Block Chain**
Author: Reggie O'Shields, Translators: Mahdi Naser - Dr. Hossein Sadeghi

